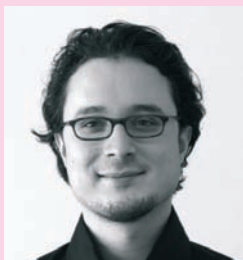

Beschikbaar maken van gedigitaliseerd erfgoed

Het project Beelden voor de Toekomst staat voor de uitdaging talloze film- blikken, foto's en uren audio en video te digitaliseren. In het eerste deel¹ van een tweeluik over dit project lag de nadruk op het proces achter de schermen. In het tweede deel gaan Marcel Oosterwijk en Thijs van Exel in op de diensten en businessmodellen waarmee het gedigitaliseerde erfgoed naar de gebruikers kan worden gebracht.

Marcel Oosterwijk en Thijs van Exel

Wie zijn...

Marcel Oosterwijk is web-redacteur en vormgever van Kennisland (KL) en Beelden voor de Toekomst. Hij zit boven op

informatiestromen over digitale erfgoed-ontsluiting, open content, open source, open innovatie en alle andere thema's van KL.

Thijs van Exel is verantwoordelijk voor de communicatie van Kennisland en Beelden voor de Toekomst. Hij is gefascineerd

door de kracht van het web en de mogelijkheden die het biedt om erfgoed op een goede manier bij een breed publiek te krijgen.

Het is een geruststellende gedachte dat ons audiovisuele erfgoed goed wordt geconserveerd en gerestaureerd – tot voor kort voor de meeste archiefinstellingen de belangrijkste missie. Maar in deze tijd van overvloedige, online beschikbaarheid van informatie, is deze missie niet langer te rijmen met de verwachtingen van informatieconsumenten. Zij zijn veelal gewend geraakt aan onmiddellijke beschikbaarheid en toegankelijkheid van informatie en nemen geen genoegen meer met minder.

Voor het project Beelden voor de Toekomst is het beschikbaar maken van materiaal dan ook een belangrijk uitgangspunt. In dit project werken Stichting Nederlands Filmmuseum, Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Nationaal Archief, Centrale Discotheek Rotterdam, Vereniging van Openbare Bibliotheken en Stichting Nederland Kennisland samen om een belangrijk deel van het Nederlandse audiovisuele erfgoed te redden en te ontsluiten. Digitalisering is hier de belangrijke stap op weg naar 'onsterfelijkheid' en beschikbaarheid. Het is een onmisbare schakel om publiek, onderwijs en creatieve industrie mee te laten delen in het Nederlandse audiovisuele geheugen.

Een goed voorbeeld van een project waarin beschikbaarstelling centraal staat is, Nationaal Archief joins Flickr The Commons.

Nationaal Archief zoekt publiek op

Sinds het ontstaan van Flickr The Commons, begin 2008, kunnen ook archiefinstellingen zich in de sociale wereld van Flickr mengen. The Commons, ontstaan uit contacten tussen Flickr en de Library of Congress, biedt een speciale plek voor publieke fotocollecties. Wereldwijd sloten zich een tiental erfgoedinstellingen aan bij het initiatief. De eerste Nederlandse deelnemer, het Nationaal Archief in samenwerking met Spaarnestad Photo, volgde in oktober 2008.

Wat biedt Flickr The Commons aan archieven? Allereerst het vergroten van de toegankelijkheid van fotoarchieven. In de meeste beeldbanken kun je in de collecties alleen gericht zoeken, maar Flickr nodigt veel meer uit tot ontdekken. Zo zijn de foto's op verschillende manieren doorzoekbaar, bijvoorbeeld via tags, random browsen en tijdlijnen. Daarnaast zijn Flickr en de *Flickrati* (mensen die hun foto's Flickr zetten) een grote hulp bij het verzamelen van informatie over de collecties. Mensen bekijken de foto's niet alleen veelvuldig, maar voorzien ze ook van commentaar. De geplaatste opmerkingen variëren van 'Mooie foto!' tot 'That's a Renault UE, a French made armored trac-

Foto's: Marcel Oosterwijk

Eboman tijdens lancering Celluloid Remix op BeamLab

tor or Infantry Supply Vehicle'.² Het Nationaal Archief wil in een pilot onderzoeken hoe de foto's op The Commons van trefwoorden en commentaren voorzien worden en wat de kwaliteit van deze informatie is. Zo wil het waardevolle kennis over de foto's vergaren en de bestaande beschrijvingen in de beeldbank aanvullen.

Businessmodellen ontwikkelen

Met de huidige digitaliseringslag is de erfgoedsector in een fundamenteel veranderproces terechtgekomen. Archiefinstellingen beschikken in toenemende mate over digitaal materiaal waarmee ze bestaande en nieuwe doelgroepen op een nieuwe manier kunnen bereiken. Dit biedt de sector fantastische kansen om erfgoed gezamenlijk en op een open en duurzame manier beschikbaar te maken, zodat het een integraal onderdeel van het moderne culturele discours gaat uitmaken. Erfgoedinstellingen hebben immers als missie om een zo breed mogelijke beschikbaarheid van hun collecties te realiseren. Bovendien kan grootschalige digitalisering en ontsluiting van erfgoed een impuls geven aan de kenniseconomie; een kennissamenleving staat of valt immers bij de toegang tot

informatie. Daarnaast biedt het nieuwe mogelijkheden voor de creatieve industrie om nieuwe diensten te ontwikkelen. Beelden voor de Toekomst houdt zich dan ook nadrukkelijk bezig met het ontwikkelen van innovatieve businessmodellen. In het project wordt onderzocht hoe instellingen nieuwe vormen van economische en maatschappelijke waarde kunnen creëren. Maar waar zit de waarde van audiovisueel materiaal in een tijd waarin alles overal en altijd gekopieerd en gedeeld kan worden? Die waarde zit vooral in zaken die je *niet* kunt kopiëren. Denk bijvoorbeeld aan waardevolle achtergrondinformatie en metadata, maar ook aan systemen waar-

‘Met de huidige digitaliseringslag is de erfgoedsector in een fundamenteel veranderproces terechtgekomen’

mee je het materiaal goed kunt indexeren, zodat je het ook weer terug kunt vinden en het materiaal op nieuwe manieren kunt gebruiken. Bedrijven, maatschappelijke instellingen, overheden en archieven zien zich voor de taak gesteld hun gedigitaliseerde content een plek te geven in een tijd van overvloed. Erfgoedinstellingen moeten zich afvragen: als alles gratis te halen valt, waar willen mensen dan nog wel voor betalen? Is dat voor bijvoorbeeld snelheid, personalisatie, authenticiteit, vindbaarheid en vorm?³

Filmotech en ED*IT

Een voorbeeld van een nieuw businessmodel is het filmplatform Filmotech dat in het kader van Beelden voor de Toekomst wordt ontwikkeld. Doel is om films van 1896 tot en met de bioscooppremière van gisteravond op één platform aan te bieden. Samen met de Nederlandse Vereniging van Speelfilmproducenten en Beeld en Geluid bouwt het Filmmuseum aan het online platform Filmotech.nl (naar verwachting eind 2009 gereed), waarop speelfilms, korte films, documentaires, studentenfilms en animatie te zien zullen zijn. Het Filmmuseum voorziet al deze films bovendien van de juiste metadata en de relevante cinematografische en historische context.

‘Grootschalige digitalisering en ontsluiting van erfgoed kan een impuls geven aan de kenniseconomie’

Samen met de collectieve rechtenorganisaties wordt voor dit initiatief een repartitie-model voor de rechthebbenden ontwikkeld, dat een rechtvaardige verdeling van de inkomsten via Filmotech.nl garandeert. Het is voor het eerst dat alle rechthebbenden in de Nederlandse filmwereld zich achter één model scharen.

Een ander voorbeeld van een nieuwe toepassing van erfgoed is ED*IT, een digitaal gereedschap voor het basis- en voorgezet onderwijs. Innovatief is hier de toepassing van het ‘freemium’ model, dat ook gebruikt wordt door bijvoorbeeld Flickr: de content van ED*IT is gratis toegankelijk, maar scholen kunnen een abonnement nemen op extra diensten. Dankzij die extra’s kunnen docenten en leerlingen geschreven bronnen, filmpjes, televisieprogramma’s en foto’s gebruiken voor werkstukken, presentaties en digitale lessen. Ook eigen materiaal toevoegen behoort tot de mogelijkheden.

Docenten kunnen de lessen delen met collega’s, zodat er een grote online collectie lesmateriaal ontstaat. ED*IT ontsluit een schat aan collectiemateriaal van de partners in Beelden voor de Toekomst, maar ook bronnen van andere musea, archieven en instellingen, zoals Naturalis, Rijksmuseum van Oudheden, Museum Volkenkunde en Kennislink.

Erfgoedmateriaal verrijken en hergebruiken

Het experiment op Flickr the Commons toont aan dat het voor archieven een slimme manoeuvre kan zijn om collecties

online beschikbaar te stellen. Dankzij het huidige succes kan deze vorm van crowdsourcing⁴ – waarbij het publiek aan de instelling iets teruggeeft in de vorm van informatie – in de nabije toekomst een vaste plek krijgen in de reguliere strategie rond metadatering. Binnen Beelden voor de Toekomst zijn dan ook een aantal programma’s opgestart die een breed publiek uitnodigen erfgoedmateriaal te verrijken met informatie. Zo lanceerde Beeld en Geluid, samen met de KRO en de Vrije Universiteit, op 19 mei 2009 ‘Waisda?: Video Labeling Game’, een project rond publieksparticipatie. In dit spel kan het internetpubliek spelenderwijs trefwoorden aan audiovisueel archiefmateriaal toevoegen.

Beelden voor de Toekomst zoekt niet alleen aansluiting bij de *online* community. Dit jaar, rond de viering van vijftig jaar gas in de Groningse bodem in juni, wordt de lokale gemeenschap in Slochteren uitgenodigd om archiefmateriaal te remixen met hun eigen verhalen. Daartoe stellen Beelden voor de Toekomst, de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) en het Gronings AudioVisueel Archief (GAVA) historisch beeldmateriaal beschikbaar in een *remix paviljoen* van Dropstuff.⁵ Hier kunnen bewoners het materiaal onder begeleiding voorzien van eigen commentaar en verhalen. Het resultaat is een geheel nieuwe remix die op een vijftien meter breed scherm wordt getoond aan het publiek van de manifestatie. Met deze vorm van creatief hergebruik willen we zowel eindgebruikers als de erfgoedsector laten zien dat open beschikbaarheid van materiaal veel meerwaarde kan opleveren. Nog zo’n voorbeeld van hergebruik en verrijking: Celluloid Remix,⁶ een online remixwedstrijd met films uit het begin van de Nederlandse filmgeschiedenis. Het Filmmuseum en Kennisland lanceerden de wedstrijd in april 2009 en bewezen daarmee de aloude remixtraditie eer. Want in de tijd van de vroege Nederlandse film (1896-1933) werden films al geremixt. Rollen ruw materiaal werden aangeleverd aan exploitanten die er voor het verhaal bijvoorbeeld tekst tussen plakten of de film inkortten. In Celluloid Remix worden professionals en amateurs uitgedaagd met bestaand materiaal nieuwe, korte films met eigen muziek te maken. Deze films komen dan weer, onder een Creative Commons-licentie, beschikbaar op het videoplatform

Blip.tv. In plaats van dat het Nederlandse filmerfgoed opgeslagen ligt in kelders, krijgt het een nieuw leven én nieuwe waarde.

Auteursrecht: last of kans?

Van grote archiefprojecten, zoals Beelden voor de Toekomst, wordt verwacht dat ze zoveel mogelijk online materiaal beschikbaar maken, maar tegelijkertijd binnen de strikte grenzen van het weinig flexibele (pre-internet) auteursrecht blijven. Het is daarbij lastig concurreren met succesvolle ‘content providers’ als YouTube en Mininova, die in de zogenaamde grijze zones van het auteursrecht werken.

Dit resulteert in een paradox. Veel mooie stukken uit de collecties zijn moeilijk beschikbaar te maken door de bonafide archieven: ze beschikken niet over de rechten om de werken openbaar te maken. Tegelijkertijd zijn diezelfde stukken steeds vaker wel te vinden in de ‘grijze zones’. Het risico is dat archiefinstellingen gedwongen worden zeer veel tijd en geld te steken in het regelen van rechten, in plaats van in het beschikbaar maken van materiaal op een zo interessant en open mogelijke manier. Het cultuurminnend publiek wil daar niet op wachten en zoekt zijn heil elders, bijvoorbeeld op YouTube.⁷

Om deze ontwikkelingen het hoofd te bieden, moet het businessmodel van de archiefhoudende instellingen veranderen. Moesten we in de analoge wereld bezoekers trekken naar een fysieke plek, in de digitale wereld gaat het erom het erfgoed naar de gebruikers te brengen. Auteursrecht vormt daarbij soms een struikelblok, maar biedt ook kansen. Content wordt op grote schaal gedeeld en bewerkt. Maar de rechten moeten dan wel goed geregeld zijn. In veel gevallen beschikken archiefinstellingen niet over de rechten om hun collecties online aan te kunnen bieden en rechthebbenden zijn vaak lastig te achterhalen. Voor het beschikbaar maken van materiaal zijn wel auteursrechtelijke instrumenten voorhanden. Zo biedt Creative Commons,⁸ als eenduidig, internationaal en gestandaardiseerd licentiesysteem, een goede oplossing voor het onder vrije gebruiksvoorwaarden beschikbaar maken van audiovisuele content. Creative Commons-licenties verruimen de mogelijkheden van openbaarmaking en verspreiding van materiaal, zonder dat de maker daar-

bij afstand doet van zijn rechten. Creative Commons maakt bovendien de verspreiding en het hergebruik van audiovisuele content eenvoudiger. Binnen Beelden voor de Toekomst is er daarom het nadrukkelijke voornemen en verlangen om een grote, via Creative Commons gelicenseerde collectie aan gedigitaliseerd materiaal op te bouwen en te ontsluiten.

Open Beelden

Met Open Beelden, dat in juni gelanceerd wordt, is daarmee een begin gemaakt. Open Beelden is een platform waarop een selectie van audiovisueel materiaal uit de collecties van de archiefinstellingen onder open licenties ontsloten wordt voor het grote publiek. Niet alle rechten worden daarbij voorbehouden, wat min of meer de auteursrechtelijke standaard is, maar slechts enkele rechten naar keuze. Bijvoorbeeld: de beelden mogen wel verspreid worden, maar niet commercieel. Of het materiaal mag bewerkt worden, zolang er een link naar het origineel bij komt te staan. Door het open karakter van deze collectie wordt hergebruik van het materiaal gestimuleerd.

Een voorbeeld van hergebruik is het 'remixen' van archiefbeelden tot nieuwe video's. Open Beelden biedt daarnaast de mogelijkheid om koppelingen te maken met andere informatiebronnen, zoals Wikipedia, waardoor derden makkelijk zogenoemde 'mashups' kunnen ontwikkelen.

Deze 'open' benadering wordt ook in de techniek doorgevoerd. Zo wordt gebruikgemaakt van open bestandsformaten en open source software. Bovendien komt alle software die in het kader van Open Beelden wordt ontwikkeld, ook weer als open source software beschikbaar.

Rol van bibliotheken

Als best bezochte publieke instellingen zijn openbare bibliotheken een belangrijk kanaal om gedigitaliseerde audiovisuele content naar het grote publiek te brengen. De Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) stelt aan de 183 basisbibliotheken in Nederland een collectie audiovisueel materiaal vanuit Beelden voor de Toekomst beschikbaar, met als doel om de dienstverlening van deze instellingen te vernieuwen en in de pas te laten lopen met

nieuwe technologische, culturele en maatschappelijke ontwikkelingen.

Zo ontwikkelt bibliotheek DOK Delft een 'Storyboard of my life', waarbij de bezoekers met eigen en archiefmateriaal het levensverhaal van een dierbare kunnen vertellen. De Zeeuwse Bibliotheek combineert materiaal van Beelden voor de Toekomst met materiaal van het Zeeuws Archief en de Stichting Cultureel Erfgoed in de portal Geschiedeniszeeland.nl.

Een ander voorbeeld van vernieuwende dienstverlening bij de bibliotheek is de samenwerking tussen de VOB en de Openbare Bibliotheek Heerlen in het project rond Harrie Geelen,⁹ het creatieve brein achter onder andere de beroemde jaren zeventig-series *Q en Q*, *Oebele* en *Kunt u mij de weg naar Hamelen vertellen, Mijnheer?* De VOB ontwikkelde voor het onderwijs een aantal digitale diensten, zoals een digitale leskist, animatiewerkshops en een GPS-wandeling door Geelens geboorteplaats Heerlen. De VOB organiseerde daarnaast samen met de Heerlense bibliotheek een symposium over de betekenis van audiovisuele media in de bibliotheeksector.

Functie archivaris uitgebreid

De twintigste eeuw (en een staartje van de negentiende) was de eerste eeuw in de geschiedenis die ons de technische middelen bood om het dagelijkse leven in beeld en geluid vast te leggen. Helaas ontbrak het ons in die tijd aan de technische kennis om dat op een duurzame manier te doen: de oudste Nederlandse film stamt uit 1896 en ligt inmiddels goed geconserveerd in het archief van het Filmmuseum. Veel andere films, tv-uitzendingen, radioprogramma's en foto's zijn minder goed bewaard gebleven.

Door grootscheepse restauratie en digitalisering kunnen we veel van dat materiaal redden. Digitalisering biedt nog een ander voordeel: het wordt veel gemakkelijker het materiaal beschikbaar te maken. Beelden voor de Toekomst probeert zo goed mogelijk in te spelen op relevante ontwikkelingen die deze beschikbaarheid helpen te vergroten.

Het semantische web, social tagging, user generated content, mashups, crowdsourcing, Twitter, Creative Commons, peer-to-peer file sharing, web 3.0: welke weg slaan we de komende jaren in? Hans Westerhof,

'De archivaris is steeds vaker degene die digitale beschikbaarheid mogelijk maakt'

programmadirecteur Beelden voor de Toekomst, zegt het als volgt: 'Je kunt alleen zover springen als je vandaag kunt kijken.' Als je bij wilt blijven, vraagt dat een brede visie op de ontwikkelingen in de (digitale) wereld, maar ook om realiteitszin: wat doen we wel en wat laten we liggen?

Een ding staat vast: digitalisering blijft. Archieven kunnen niet anders dan hun dagelijkse praktijk hierop aanpassen. De functie van archivaris wordt uitgebreid: waren het voorheen vooral deskundige bewaarders van materiaal, nu worden zij meer en meer degenen die digitale beschikbaarheid mogelijk maken. Moest je vroeger nog een stofjas en speciale handschoenen aan om stukken uit een archief te bekijken, tegenwoordig gaat er een wereld voor je open met een paar muisklikken. Archiefmateriaal is nog nooit zo interessant geweest. <

Noten

- 1] Marcel Oosterwijk, 'Beelden uit het verleden, bewaard voor de toekomst: Beelden voor de Toekomst (1)', in: *Informatie-Professional* nr. 1, 2009.
- 2] Zie: tinyurl.com/pab648.
- 3] Zie bijvoorbeeld Kevin Kelly's 'Better than Free': www.kk.org/thetechnium/archives/2008/01/better_than_fre.php en Chris Anderson's 'The Long Tail': www.thelongtail.com.
- 4] Zie: nl.wikipedia.org/wiki/Crowdsourcing.
- 5] Zie: www.dropstuff.nl.
- 6] Zie: www.celluloidremix.nl.
- 7] Naar Felix Stalder: www.nettime.org/Lists-Archives/net-time-l-0804/msg00018.html.
- 8] Zie: www.creativecommons.nl.
- 9] Zie: www.harriegeelen.nu.